

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ

Стаття присвячена проблемам педагогічних технологій та їх експериментальному впровадженню у навчально-виховному процесі. Основна увага приділяється системі діалогічних технологій, творчих вмінь та навичок, які формуються в процесі фахової підготовки спеціалістів медичних закладів з урахуванням специфіки сучасної освіти.

Ключові слова: діалогічна взаємодія, спілкування, інтеракціональні технології, виховання, студент, викладач, міжкультурні комунікації.

Діалогічні технології навчання побудовані на розумінні сутності діалогу, який є не тільки діалогом різних думок або уявлень, це завжди – *діалог різних культур* (культур мислення, різних форм розуміння) (В. Біблер). Знайомство і привласнення різних культур особистістю дає можливість значно розширити межі когнітивної, емоційно-почуттєвої, ціннісно-сміслової сфери студентів, їх пізнавальної та творчої діяльності.

В основу діалогічних технологій покладено ідею О. Леонтьєва про інтерактивну природу спілкування. О. Леонтьєв підкреслював, що в спілкуванні домінуючою є не передача інформації, а взаємодія з іншими людьми, яка здійснюється у формі обміну ідей, інтересів, завдяки яким формуються установки особистості, активно засвоюється особистістю соціокультурний досвід [4, 107]. Підкреслюється думка О. Леонтьєва, що саме спілкування обумовлює взаємодію особистостей або "інтерацію". З погляду О. Леонтьєва на категорію "взаємодії", інтерацію, цей феномен є своєрідною соціальною організацією, в якій приймають участь як окремі особистості, так і колектив [4, 113]. В нашому випадку – це колектив студентів, викладачів, студентів і викладачів.

Розкриваючи сутність діалогу, М. Бахтін звертав особливу увагу на діалогічне спілкування людей, у процесі якого народжується істина. "Істина не народжується і не знаходиться в голові окремої людини, вона народжується між людьми, що сумісно шукають істину, в процесі їх діалогічного спілкування" [1]. Характеризуючи "сократівський діалог", вчений наголошував на наявності в ньому двох основних прийомів – синкризи і анакризи, завдяки яким здійснюється співставлення різних точок зору, а також специфічні способи, що стимулюють, провокують співбесідника висловити свою думку про предмет обговорення. Суттєвою характеристикою діалогу є пошук істини, який сприймається як сумісна подія, що сумісно переживається учасниками діалогу. Діалог виникає за умови постановки суттєво значущих проблем, рішення яких вимагає неоднозначної відповіді й відповідно напруги думки та асоціативного мислення [5, 34].

В аналізі "сократичного діалогу" М. Бахтіна особливе місце посідає думка щодо органічного поєднання ідеї з образом людини, тобто в основі діалогічної взаємодії постають образи особистостей, які є несхожими і ця несхожість дозволяє висвітлювати ідею з різних сторін. Тому спілкування являє собою діалог культур, в якому відчувається індивідуальна неповторність кожної людини і тільки їй притаманні особливості сприйняття світу.

Продовжуючи дослідження проблеми діалогу культур, В. Біблер особливий акцент зробив на тому, що діалог в контексті освіти розглядається як діалог смислів, діалог логік, діалог як діалог голосів, діалог як внутрішній діалог із самим собою, що протікає за Л. Віготським у формі "внутрішнього мовлення", у формі "самоспілкування" (М. Каган).

Педагогічними умовами виховання діалогічної культури взаємодії викладача зі студентами є: високий рівень професіоналізму викладача; високий рівень професійно-педагогічної культури, що реалізується "як динамічна система педагогічних цінностей, творчих способів педагогі-

чної діяльності і особистісних результатів викладача як носія культури" [2, 104]; смислоутворюючий підхід, що дозволяє розглядати особистість студента на основі загальнолюдських смислів і цінностей (в органічному зв'язку з природою, зі Всесвітом тощо); гуманно-ціннісні відношення зі студентами; високий рівень духовності; готовність до творчої співпраці; високий рівень загальної культури і педагогічної майстерності; прагнення до безперервного самовдосконалення; усвідомлення ролі діалогу, спрямованого на самозміну викладача і студента.

Педагогічні *інтераціональні технології* діалогічної взаємодії базуються на гуманістичних принципах партнерських відносин викладачів і студентів університету. До них відносяться: принцип взаємної поваги, довіри, любові, віри; принцип індивідуально-особистісного підходу; принцип емпатичного відношення та безумовного сприйняття співбесідника; принцип устремління до духовного "Я".

У процесі проведеного нами формувального експерименту були розроблені й використані *аксіодуховні форми, методи та засоби* аудиторної та позааудиторної роботи викладача. Використовувались такі методики інтераціональної технології діалогічної взаємодії в університетському освітньо-виховному просторі: міні-лекції, лекції-проповіді, семінари духовно-морального занурювання, "сократичні бесіди", ділова гра, "круглі столи", тренінги, метод аналізу конкретних творчо-професійних завдань та ситуацій, драматизація, семінар-дискусія, творчі завдання, інформаційно-комунікативні технології, засоби мистецтва; нарративні техніки, самоопис, самоаналіз.

Процес виховання культури взаємодії викладачів і студентів здійснювався поетапно. Перший етап – інформаційний, другий етап – аксіологічний, третій – етап самовдосконалення. *Перший інформаційний етап* передбачав входження, занурення у природу діалогу, осмислення значущості його у самопізнанні та саморозвитку особистості (загальнокультурному, професійному, особистісному). Студенти повинні були опанувати "абетку" ведення діалогу, його специфіку і відмінність від суперечки. Діалог спрямований на створення спільного тексту обговорення, в результаті якого його учасники взаємозбагачуються новими знаннями, новими ідеями, новими цінностями, новими інтересами, потребами. Діалог заперечує прагнення партнерів до верифікації власних, створених раніше текстів, бо це призводить до підміни діалогу суперечками.

На цьому етапі проводились *семінари з елементами дискусії, міні-лекції з озвученою студентською рецензією, колективний аналіз творчих завдань і ситуацій* тощо. На цьому етапі провідним є *діалог логік*, який дозволяє через засвоєння студентом різних культур збагнути різноплановість способів освоєння світу та різних типів мислення. Як зазначають дослідники [5], ці логіки найчастіше виникають в репліках студентів і викладачів, в суб'єктивних зауваженнях.

Аксіологічний етап був спрямований на розвиток ціннісно-сислової сфери студента, збагачення особистості новими знаннями, цінностями, чітке визначення професійних і особистісних ідеалів, формування образу людини культури з високо духовним і моральним внутрішнім світом. Діалогічна взаємодія суб'єктів педагогічного процесу передбачає вибір стратегій ціннісно-сислового розвитку викладачів і студентів, створення єдиного духовно-гуманістичного виховного середовища, що сприяє формуванню їх професійно-педагогічної культури. З цією метою проводилися *лекції-проповіді, "сократичні бесіди", драматизація, "круглі столи", "зустрічі з мистецтвом"* тощо. На цьому етапі дослідження значне місце посідає діалог смислів та діалог голосів, завдяки яким здійснюється вибір, корекція і прийняття цінностей та ідеалів особистості. Завдяки діалогу голосів здійснюється процес фільтрації, виокремлення найбільш вагомій з точки зору істини, смисло-ціннісної для особистості інформації. Зміна цінностей особистостей впливає на розуміння, рефлексивність, педагогічне і критичне мислення.

Етап самовдосконалення передбачає реалізацію творчого потенціалу особистості, пробудження нових думок, її збагачення досвідом участі у різних видах творчості (пізнавальна діяльність, наукова, художньо-естетична). Найбільш активними методами самовдоско-

налення особистості є *ділова гра, тренінги, система творчих завдань, нарративні техніки, самоопит, самоаналіз, аналіз і оцінка художніх творів, проєктивні методики: незакінчені речення, малюнки, проєктивні питання* тощо. Важливим на цьому етапі є внутрішній діалог із самим собою, що протікає у формі "самоспілкування".

На основі організованих спеціальних спостережень, власного викладацького досвіду, результатів констатувального експерименту, вивчення наукової літератури ми дійшли висновку про необхідність розгляду культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі у предметній, функціональній та інституціональній площинах. Розгляд у предметній площині передбачає усвідомлення культури взаємодії викладачів і студентів як ціннісно-сислової структури, що складається із системи ціннісних орієнтацій, різносторонніх інтересів, духовних потреб, життєво творчих смислів. Культура взаємодії викладачів і студентів виконує важливу функцію формування образу людини культури: професійної культури, професійної досконалості, культури спілкування, культури мислення, світоглядної культури, культури вчинку та поведінки. Інституціональна функція культури взаємодії відбиває сукупність педагогічних інтеракціональних технологій діалогічної взаємодії, що забезпечують її реальне здійснення.

Для вирішення завдань дослідження були обрані заняття з навчальних дисциплін "Іноземна мова", "Іноземна мова за професійним спрямуванням", "Основи педагогіки", "Основи педагогічної майстерності". Використовувались також виховні можливості кураторських годин. Ці дисципліни мають великі потенційні можливості формування культури взаємодії як у студентів, так і у викладачів. Педагогічний експеримент проводився в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля (м. Луганськ) та у Вищому державному навчальному закладі України "Українська медична стоматологічна академія" (м. Полтава) серед студентів I-III курсів різних спеціальностей (гуманітарних та медичних). В експериментальній роботі брали участь 300 студентів та 15 викладачів.

Основу й зміст загальнокультурної та професійної підготовки становлять дисципліни "Іноземна мова", "Іноземна мова за професійним спрямуванням". Ці дисципліни мають за мету включити студентів у світ міжкультурних комунікацій, озброїти їх уявленнями про культуру інших країн, свободою спілкування, підвищити рівень мовленнєвої культури. Зважаючи на те, що XXI століття – це століття комунікацій, полілогу культур, англійська мова, англійська культура займає значне місце у всесвітній культурі. Тому загальнокультурна та професійна підготовка майбутніх фахівців здійснюється у єдності та взаємодії словесної, текстової природи лінгво-педагогічної діяльності та особистості викладача, який має на меті гармонізувати через діалог культур особистісні та професійні якості студента.

На заняттях з іноземної мови через сприйняття текстів у всіх його різновидах здійснюється діалог з іншою культурою, культурою країни, мова якої вивчається студентами, з її особливостями, її традиціями. Більш глибокому ознайомленню з культурою, природою, людьми, мовою країни сприяють художні тексти англійських поетів, письменників, створення за їх зразками власних поетичних творів, їхнє рецензування, визначення їхньої художньої цінності. Цьому також сприяють спеціальний відбір текстів іноземною мовою, їх адаптація до потреб студентів, їхньої професійної спрямованості, коментування висловлювань, корекція переказів текстів.

Діалог із текстом зорієнтований на "іншого" студента на професійному та культурному рівнях. Взаємодія студентів у діалозі з текстом сприяє міжособистісному впливу культурно-ціннісних позицій, формуванню експресивно-емоційних оцінок художніх творів.

На заняттях із англійської мови широко використовуються *дискусії, дебати* як форми діалогу. Проведенню дискусії передують організаційні моменти, що складаються із інформаційного поля передбачуваної дискусії, ретельного відбору змістовного матеріалу. Із цією метою використовуються спеціально відібрані тексти художньої літератури, із періодичної зарубіжної преси, із спеціалізованих сайтів, відеофрагменти. Завдяки такій ґрунтовній підготовці здійснюється *комунікативно-мовленнєва взаємодія*. Студенти ставляться викладачем в активну позицію щодо

участі в дискусії, "провокуючи" їх питаннями до висловлювання власної позиції, власних думок. Підготовлене інформаційне поле створює ефективні умови оптимізації процесу навчання професійно-орієнтованому діалогічному говору в "немовному" ВНЗ.

Для реалізації комунікативно-мовленнєвої взаємодії на заняттях з іноземної мови під час проведення дискусій, диспутів ми скористувалися структурно-функціональною моделлю системи інтеракцій, яка запропонована і апробована О. Галановою [3]. Ця модель складається з чотирьох компонентів. Перший компонент включає формулювання тези; підтвердження її доказовими аргументами; формулювання доповнення, уточнення, ілюстрації до висловленого; другий – формулювання уточнюючого питання до висловленої тези, точки зору; третій компонент передбачає вираження часткового схвалення висловленого партнером; формулювання самокритичної позиції; четвертий компонент моделі включає відтворення аргументів, висловлених партнером; посилення на цитату. Користуючись цією структурно-функціональною моделлю, викладач сприяє розвитку комунікативних здібностей студентів, включає їх не тільки в діалог-спілкування, але й сприяє засвоєнню цінностей і норм культури, мистецтва.

Діалог за своєю сутністю є багатофункціональним [5, 37], психологи відмічають такі його функції як комунікативну, інформаційну, когнітивну і емотивну. Кожна з цих функцій ефективно спрацьовує у педагогічному процесі, забезпечуючи високий рівень комунікативних вмінь у студентів, появу в них нових знань, предмету пізнання.

Результативність проведення дискусій, діалогу залежить від інформованості та компетентності студентів з певної проблеми; від семантичної одноманітності, однакове розуміння всіма студентами термінів і дефініцій, що вживаються під час дискусії; від підготовленості викладача; від толерантності учасників дискусії.

Дискусія, диспут, "сократичні бесіди" в аудиторній і позааудиторній роботі на заняттях з іноземної мови значно активізують розумові процеси у їх єдності з морально-етичною позицією та професійно ціннісними орієнтирами. Рішення діалогічних ситуацій на різних рівнях відображають палітру відносин від повної згоди до конфронтації-альтернативи.

Отже, в аспекті нашого дослідження зроблені такі висновки що, місія викладача вищої школи полягає у коректній підказці, стимулюванні творчої думки і творчої дії студентів, створенні естетичної атмосфери, емоційного комфорту занять в аудиторії. Саме на цій основі здійснюється процес співтворчості, взаєморозуміння студентів і викладачів, формуються потреби в залученні до духовного світу іншої людини. Через діалогічні форми спілкування здійснюється процес збагачення Одного життєвим досвідом Іншого, його цінностями, переживаннями, ідентифікації з іншими.

Список літератури:

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.

2. Бондаревская Е. В. Диалог о диалоге педагогических культур / Е. В. Бондаревская, Т. Е. Исаева // Известия Южного отделения Российской академии образования. – Выпуск V. Вопросы методологии современных педагогических исследований: личностно-ориентированный, культурологический, историко-культурный подходы. – Ростов-на-Дону : Изд-во РГПУ, 2003. – С. 99–106.

3. Галанова О.А. К проблеме использования фактологической информации при обучении диалогу в ситуации дискуссии / О. А. Галанова // Известия Томского политехнического университета. – 2007. – Т. 310. – № 3 – С. 257–261.

4. Леонтьев А.А. Общение как объект психологического исследования / А. А. Леонтьев // Методологические проблемы социальной психологии / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1975. – С. 106–123.

5. Малышева Л.Р. Диалог культур в аксиологизации гуманитарного образования студентов университета / Л. Р. Малышева // Вестник ОГУ. – № 2. – 2000. – С. 34–39.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ ДИАЛОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ И СТУДЕНТОВ

Статья посвящена проблемам педагогических технологий и их экспериментальному внедрению в учебно-воспитательный процесс. Основное внимание уделяется системе диалогических технологий, творческих умений и навыков, которые формируются в процессе подготовки специалистов медицинских учреждений с учетом специфики современного образования.

Ключевые слова: диалогическое взаимодействие, общение, интеракционные технологии, воспитание, студент, преподаватель, межкультурные коммуникации.

O.O. Pisotska

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF DIALOGUE COOPERATION BETWEEN LECTURES AND STUDENTS

The article is devoted to the aspects of pedagogical techniques and their experimental implementation in the educational process. The focus is on dialogue system technology, creative abilities and skills, which are formed in the process of professional training of medical facilities specific to modern education.

Key words: dialogic interaction, communication, interactional technology, education, student, teacher, intercultural communication.